

TRANSPARÈNCIA I ESPIRITUALITAT

Avui tothom reclama més transparència. Els ciutadans del segle XXI ja no es conformen amb votar periòdicament per escollir els seus representants polítics. Ara volen vigilar la seva gestió, conèixer els detalls dels comptes públics, supervisar els procediments administratius, controlar com es prenen les decisions. Ens parla de la transparència Josep Oton, doctor en història.

La influència de les noves tecnologies ha estat crucial per entendre aquesta eclosió de la transparència. Els dispositius electrònics permeten tenir accés gairebé instantani a la informació i contrastar diferents fonts per comprovar-ne el grau de veracitat.

Aquest nou context ha alterat les regles del joc polític. Seria impensable que un responsable públic no defensés en el seu discurs la transparència com l'antídoto per a la corrupció. Qualsevol moviment reivindicatiu apel·la a aquest valor com un dret indiscutible de la ciutadania.

L'arquitectura també ha trobat en la transparència una font d'inspiració. Els edificis de vidre proliferen per tot arreu com a símbol d'una nova societat on la tecnologia permet saber-ho tot de tot. O això sembla.

L'opacitat del sagrat

Ara bé, l'èmfasi en la transparència sembla no trobar ressò en el territori de les religions. L'espiritualitat, la mística o la religió, formen part, segons Rudolf Otto, d'un àmbit que no és públic, que no es concep ni s'entén, no és quotidià ni familiar, no es pot anomenar ni caracteritzar només amb la paraula.¹ Una realitat, en definitiva, força opaca.

¹ RUDOLF OTTO: *Lo santo. Lo racional y lo irracional en la idea de Dios*, Alianza Editorial, Madrid 2011, p. 22.

El teòleg i filòsof protestant Rudolf Otto (1869-1937).

El filòsof Walter Benjamin ja indicava que el vidre és enemic del misteri.² Més recentment, el filòsof coreà Byung-Chul Han en el seu llibre *La societat de la transparència* sosté que la transparència és una figura contraposada a la transcendència,³ i també que el sant no és transparent⁴ o que la transparència no té transcendència.⁵

² WALTER BENJAMIN: "Experiencia y pobreza", en *Discursos interrumpidos I*, Editorial Taurus, Madrid 1998, p. 17.

³ BYUNG-CHUL HAN: *La sociedad de la transparencia*, Ed. Herder, Barcelona 2013, p. 27.

⁴ BYUNG-CHUL HAN: *La sociedad de la transparencia*, Ed. Herder, Barcelona 2013, p. 38.

⁵ BYUNG-CHUL HAN: *La sociedad de la transparencia*, Ed. Herder, Barcelona 2013, p. 76.

El filòsof coreà establert a Alemanya Byung-Chul Han.

Així doncs, la religió sembla situar-se en les antípodes de la transparència i, per tant, resulta inapropiada en una societat que desconfia de l'opacitat, del que es resisteix a donar-se a conèixer, perquè és sospitós d'amagar un frau o un engany.

Aleshores, resulta fàcil criticar les religions per ser quelcom incompreensible i impenetrable. Són percebudes com a opaques i, en el nostre context cultural, això s'associa a interessos subrepticis i espuris. Per tant, en una societat democràtica que defensa la transparència com un valor irrenunciable, la religió suscita grans recels. Els enunciats religiosos són sospitosos d'emparar motivacions massa prosaiques que poc tenen a veure amb la retòrica espiritual que utilitzen. L'inefable pot servir de coartada per amagar l'inconfessable.

Tanmateix, la història de l'art ens pot aportar claus d'interpretació que ens ajudin a entendre l'ambivalència dels termes transparència i opacitat. Per exemple, Mies van der Rohe i Bruno Taut es van avançar al seu temps apostant per una arquitectura transparent, tot i que divergeixin en la seva manera d'interpretar-la. L'obra del primer, representada en el pavelló alemany de l'Exposició Universal de Barcelona de 1929, s'ha convertit en l'emblema de l'anhel de

transparència del pensament modern que vol explicar-ho tot i no vol que se li resisteixi cap misteri. És el símbol de la ciència, la filosofia o la democràcia que lluiten contra tot el que pretén amagar-se.

En canvi, l'obra de Taut, inspiradora de gratacels com la Torre Agbar, ens introdueix en una transparència amarada d'una atmosfera enigmàtica i suggeridora, com la de les catedrals medievals. Des d'aquesta perspectiva, religió i transparència no serien termes contradictoris.

Si a primera vista la reivindicació de la transparència va en contra del sagrat per la constant apel·lació al que és secret, insondable i inexpressable, també cal tenir en compte que la transparència és misteriosa. Les seves característiques físiques evocuen la subtilitat, la immaterialitat, la intangibilitat. La transparència és el paradigma de l'invisible, de la sublimitat de la dimensió espiritual. Expressa l'anhel de desmaterialització i també simbolitza la sinceritat, l'autenticitat i la puresa.

Torre Agbar, inspirada en obres de l'arquitecte alemany Bruno Taut (1880-1938).

La transparència a la Bíblia

La Bíblia és molt rica en imatges. Algunes remarquen el misteri de Déu fent referència a la seva opacitat. Aquest és el cas de la teofania del Sinai: *va aparèixer dalt la muntanya un núvol espès* (Ex 19,16).

Moisés, anhelant contemplar el rostre de Déu, rep per resposta: *No podràs veure el meu rostre, perquè el qui em veu no pot continuar vivint* (Ex 33,20). I com a màxim se li concedeix veure'n l'esquena: *quan passarà la meua glòria, t'amagaré en una esquerdada de la roca i et taparé amb la mà fins que jo bagi passat. Després retiraré la meua mà i em podràs veure d'esquena, però el meu rostre, ningú no el pot veure.* (Ex 33,22-23).

La imatge d'un Déu ocult en la foscor és una constant al llarg de l'Antic Testament. Durant el trasllat de l'arca al temple, *quan els sacerdots hagueren sortit del lloc sant, el núvol va omplir el temple del Senyor. Els sacerdots no hi podien oficiar. El núvol ho impedia, ja que la presència gloriosa del Senyor havia omplert el seu temple. Llavors Salomó va dir: Tu, Senyor, has dit que vols habitar en la foscor* (1 R 8,10-12). També els salmistes fan servir aquesta idea i proclamen: *L'envoltava un pavelló de fosca, aigua tenebrosa i espessa nuvolada* (Sal 18,12) i *Foscor i nuvolades s'estan al voltant d'ell, dret i justícia sostenen el seu tron* (Sal 97,2).

El Nou Testament reafirma aquesta dimensió incognoscible de Déu. En el pròleg de l'Evangeli de sant Joan s'afirma: *A Déu, ningú no l'ha vist mai* (Jn 1,18). I sant Pau reitera que Déu *habita en una llum inaccessible, aquell que cap home no ha vist mai ni és capaç de veure* (1 Tm 6,16). El Déu bíblic sembla sentir-se còmode en la foscor, l'opacitat i el secretisme. Fins i tot una cosa tan important com *el dia i l'hora* del moment crucial és un secret que ni el mateix Fill de Déu coneix, tan sols el Pare (Mt 24,36).

Però la transparència, la lluentor o la claredat també formen part de l'escenografia que acompanya les diferents teofanies descrites en la Bíblia. Al Sinai, Moisés,

Aaron i altres acompanyants *van veure el Déu d'Israel. Tenia sota els peus com un paviment de safir, d'una nitidesa com la del cel mateix* (Ex 24,10). El llibre de l'Apocalipsi recupera aquesta imatge: *i per terra s'estenia com un mar de vidre semblant al glaç* (Ap 4,6 i cf. Ap 15,2), que concorda amb la descripció de la Nova Jerusalem: *La muralla era tota de jaspi, i la ciutat, d'or brunyit semblant al cristall més pur* (Ap 21,18). Aquests exemples bíblics posen en relleu la capacitat de la transparència, entesa com a característica física, per referir-se al misteri, la puresa i la invisibilitat, atributs de la divinitat.

A més d'aquesta utilització literal del seu significat, els textos bíblics també recorren al sentit figurat de la transparència. S'utilitza per mostrar com la revelació no és quelcom fosc, ocult o secret, és a dir, opac. Així, l'Evangeli és una crida a treure a la llum el que estava ocult: *No hi ha res d'amagat que no s'agi de descobrir, ni res de secret que no s'agi de conèixer* (Mc 4,22). La predicació de Jesús és un exercici de transparència: *Jo he parlat al món obertament. Sempre he ensenyat a les sinagogues i al temple, on es reuneixen tots els jueus. Mai no he dit res d'amagat* (Jn 18,20). Així mateix, convida els deixebles a donar a conèixer el que els ha estat revelat: *Allò que us dic en la fosca, digueu-ho a plena llum, i allò que sentiu a cau d'orella, pregoneu-ho des dels terrats* (Mt 10,27).

Les paraules de Jesús denoten un gran sentit comú capaç d'il·luminar els seus oients. Encara que els continguts religiosos exposats en els textos bíblics fan referència a un Misteri que desborda la racionalitat humana, sovint el seu missatge es tradueix en termes comprensibles que es basen en la lògica i rebutgen la religió com una forma d'opacitat encobridora de conductes injustificables. Entesa així, la transparència no dissol el Misteri que la religió pretén transmetre, sinó que el purifica. De fet, és una aliada del Misteri ja que gràcies a ella se'ns mostra, se'ns revela.

Les paraules de la filòsofa Simone Weil ens ajuden a entendre el caràcter ambivalent de la transparència en relació al misteri de Déu: *Si no hi hagués cap realitat transparent, no tindríem cap idea de Déu, però si totes les realitats fossin transparents, no estimaríem més que la sensació de la llum i no a Déu.*⁶ Si Déu s'amagués totalment en l'opacitat, no podríem ni tan sols sospitar de la seva existència. En canvi, si tot fos plenament transparent, tal com sembla reclamar la modernitat, no podríem copsar el Misteri que ens transcendeix.

La transparència interior

L'escriptora María Zambrano afirma que l'ésser humà té la vocació de la transparència, encara que no l'aconsegueixi.⁷ La transparència és un requisit imprescindible en el procés de maduració personal i també en el camí de creixement espiritual, dues dimensions de la persona que van agafades de la mà.

La filòsofa espanyola María Zambrano (1904-1991).

6 SIMONE WEIL: *Pensamientos desordenados*, Ed. Trotta, Madrid 1995, p. 30.

7 MARÍA ZAMBRANO: "A modo de autobiografía", en *Anthropos* n° 70-71, 1987, p. 69.

La predicació de Jesús és una denúncia constant de la falta de transparència dels seus coetanis, tot i ser gent molt religiosa. Critica amb duresa l'actitud dels fariseus, que apareixen ridiculitzats constantment en els Evangelis. Els acusa d'hipòcrites. En aparença són transparents, perquè fan públics els seus sentiments, però en realitat s'amaguen darrere de les seves gesticulacions (Mt 6,2). La seva sobreactuació ens recorda la transparència de l'aparador en què s'han convertit les xarxes socials. En realitat són veritables exhibicions que no pretenen altra cosa que ser el centre d'atenció. L'objectiu és ser vistos. Jesús compara aquesta manca de correspondència entre l'exterior i l'interior de la persona a un sepulcre blanquejat per fora i podrit per dins (Mt 23,27).

La manca de correspondència entre la correcció de les formes externes amb les autèntiques actituds del cor és una forma d'opacitat que a la Bíblia és presentada com un obstacle, una resistència que impedeix l'accés a Déu. La sinceritat és un requisit previ per al seu coneixement.

Ara bé, es dona la paradoxa que si bé la transparència és una condició per a la trobada amb Déu, aquest encontre es produeix en la discreció de la intimitat: *En canvi, tu, quan preguis, entra a la cambra més retirada, tanca-t'hi amb pany i clau i prega al teu Pare, present en els llocs més secrets, i el teu Pare, que veu el que és secret, t'ho recompensarà* (Mt 6,6). L'autèntica transparència s'esdevé en un lloc amagat. A la penombra de la seva intimitat, l'ésser humà és vist tal com és i no tan sols en la seva aparença. Aleshores està preparat per captar la presència del Misteri. Així es compleix la benaurança dels nets de cor que veuran Déu (Mt 5,8).

La introspecció és una pràctica necessària d'autotransparència que permet descobrir la presència amagada de Déu. Llaavors, només llavors, és possible testificar-la.

Aquell que viu en veritat respecte a si mateix, evitant la mentida, la ignorància i l'autoengany, transmet d'alguna manera la imatge de Déu. Aleshores, podem afirmar que la santedat consisteix a transparentar el sant.

Simone Weil identifica la docilitat interior amb la transparència: *aquesta obediència de les coses és per a nosaltres, en relació amb Déu, allò que la transparència d'un vidre és en relació a la llum.*⁸ L'ésser humà que ha treballat la seva interioritat per fer-la més transparent està en disposició de transparentar Déu amb les seves actituds, comportaments, paraules, sentiments, accions... És l'acompliment de la màxima de sant Pau: *Ja no soc jo qui visc, és Crist qui viu en mi* (Ga 2,20).

La filòsofa francesa Simone Weil (1909-1943).

A tall de conclusió

Des de la perspectiva de l'espiritualitat cristiana, la transparència deixa de ser un requisit de control o un àmbit d'exhibició al servei del narcisisme i de la curiositat per identificar-se amb l'autenticitat i la sinceritat. I al seu torn, l'opacitat queda lliure del seu caràcter sospitosos per esdevenir sinònim de misteri però també d'intimitat, discreció i respecte.

⁸ Simone Weil, *Autobiografia espiritual i altres escrits de Marsella*, Ed. Denes, València 2008, p. 72.

La transparència és un element decisiu en el procés espiritual, ja que sense l'auto-transparència difícilment l'ésser humà pot accedir al misteri de la divinitat. L'experiència de conversió de personatges com sant Agustí palesen de quina manera la revelació està íntimament vinculada a l'autoconeixement. Aquest és el sentit de la imatge del castell de diamant descrita per santa Teresa d'Àvila.

A mesura que l'individu es transparenta, percep la transparència de la realitat i, d'aquesta manera, es revela o es transparenta el mateix Déu. En aquest context, cal recordar les paraules de Teilhard de Chardin: *el gran misteri del cristianisme no és exactament l'Apàrició, sinó la Transparència de Déu en l'Univers.*⁹

A través de la seva autotransparència l'individu albira el Misteri i, aleshores el món esdevé prou transparent per revelar el Creador. Al mateix temps, l'individu pot transparentar la presència de l'Inefable, fa visible l'Invisible. Aquesta conjunció de transparències és el nucli de l'experiència religiosa. A mesura que l'ésser humà avança en la seva autocomprensió i en el coneixement de la realitat, pot copsar el Misteri que omple de sentit la seva existència.

Josep Oton

⁹ Teilhard de Chardin, *El medio divino*, Alianza, Madrid 2000, p. 109.